

Helmonds

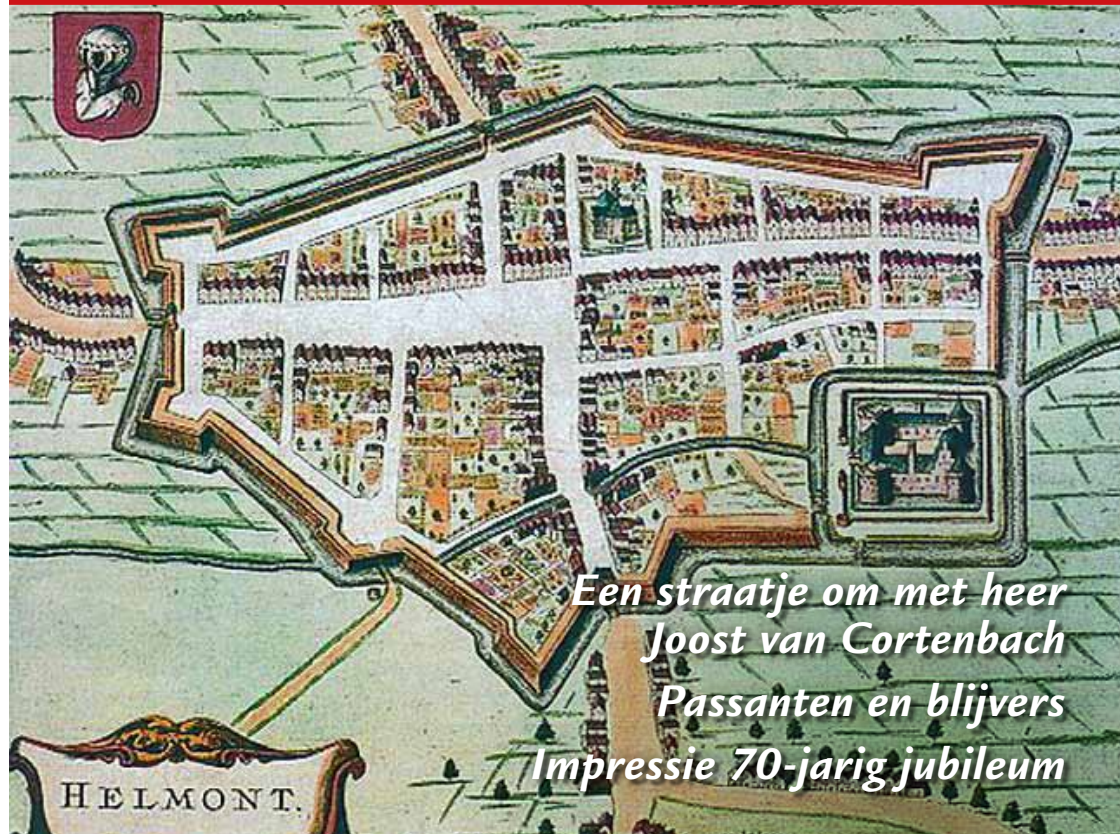

41

Kwartaalblad
Heemkundekring
Helmont

zomer 2018
€ 2,95

HEEM

*Een straatje om met heer
Joost van Cortenbach
Passanten en blijvers
Impressie 70-jarig jubileum*

Van de redactie	3
Van het bestuur	4
Agenda	5
Boekbespreking	6
Korte berichten	8
Een straatje om met heer Joost van Cortenbach	12
Passanten en blijvers	20
Impressie Heemkundekring Helmont 70-jarig jubileum	24
Begunstigers	27

Van de redactie

In de zestiende eeuw ontstond een conflict tussen Joost van Cortenbach en het stadsbestuur. Er was hout gerooid in de tijd dat Maarten van Rossum met zijn troepen door Helmond trok. Weliswaar was het overwegend gebruikt voor versterking van de stadswallen, doch er was ten onrechte ook privé gehakt. Ook had Van Cortenbach geconstateerd dat een aantal panden in de stad van de rooilijn afweken, waarvoor geen cijns werd betaald. De heer voerde bij de Raad van Brabant een proces over zijn vermeende recht. Het hof verlangde een gespecificeerde opgave van alles waarop het geschil betrekking had. Een notariële inventarisatie was vereist. De burgemeesters Thomas van Roy en Jacob Bexx verschenen met enkele notabelen voor notaris Joost van den Bergh. Zij verzochten hem om hen bij een tocht door de stad te begeleiden en hun bevindingen op schrift te stellen.

Twee eeuwen later werd in de kronieken van de Gereformeerde Gemeente van Helmond, melding gemaakt van een geschil van een geheel andere orde. Judith van Dijk wilde haar protestante religie verlaten om toe te treden tot de Rooms-Katholieke Kerk. In 1755 was ze geaccepteerd als lidmaat van de Protestante Gemeente, maar in 1775 discutabel bevonden. Dominee Walkart verklaarde dat 'Judig van Dijk voorgegeven had rooms te willen worden'. Op drie achtereenvolgende zondagen voor haar bidden, kon haar enige redding betekenen. Mocht dit niet baten dan zou 'een afsnijdinge en verbanninge uijt de gemeijnte', het gevolg zijn. Dat gebeurde,

ze werd uit de gereformeerde kerk verbannen en in Gemert tot katholiek gedoopt.

In het interbellum tussen de Eerste en Tweede Wereldoorlog vestigden zich in Helmond bedrijven die met enige publiciteit kwamen en weer met stille trom verdwenen. Het waren overwegend Duitse ondernemingen die wegens oorlogshandelingen naar Nederland vluchtten. De economische situatie was voor de ondernemers slecht. De bij oorlogsvoering betrokken bedrijfstakken werden verboden, anderen oogluikend geduld. De omstandigheden waren gunstiger voor de Helmondsche Machine- en Textielabriek Helmat NV, het bedrijf was van origine Duits maar een Nederlandse NV. Een andere onderneming was Riecke & Co, een industrieel bedrijf dat vormen maakte voor de vervaardiging van chocoladeartikelen. De aanwezigheid van de Koninklijke Nederlandse Cacaofabriek, zal wellicht voor vestiging doorslaggevend zijn geweest.

Ons volgend kwartaalblad verschijnt op 1 oktober 2018. Kopij kunt u tot 1 augustus zenden aan ons vaste adres redactie@heemkundekringhelmont.nl De redactie is niet aansprakelijk voor de inhoud van geplaatste artikelen en behoudt zich het recht voor stukken te weigeren, in te korten of aan te passen.

Dit is een uitgave van Heemkundekring Helmont. Gesticht op 24 mei 1948.

COLOFON

Bestuur

voorzitter
Ton Janssens
T: 0492 - 522925
E: t.janssens@heemkundekringhelmont.nl

secretaris

Dorethé van Dijk
T: 0492 - 474745
E: t.dijk@heemkundekringhelmont.nl

penningmeester

Frans 't Sas
T: 0492 - 520945
E: f.tsas@heemkundekringhelmont.nl

bestuurslid

Gerry van Liempt
T: 0492 - 554233
E: g.liempt@heemkundekringhelmont.nl

bestuurslid

Thea van Stokkum
T: 0492-533944
E: t.stokkum@heemkundekringhelmont.nl

Lidmaatschap

Kringlidmaatschap incl. abonnement € 25,-
Rekening Rabobank NL10RABO0123855004
of ING nr. NL29INGB 0002641099 t.n.v.
Heemkundekring Helmont

Inlichtingen

algemeen: E: info@heemkundekringhelmont.nl
het Baken: E: baken@heemkundekringhelmont.nl

Secretariaat

Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond

Public relations

G. van Liempt,
T: 0492 - 554233, E: pr@heemkundekringhelmont.nl

Website

www.heemkundekringhelmont.nl

Redactie

Hans Vogels, Martin Geerts, Berry Wijnen, Kelly Geerts,
Marinus van den Elsen
E: redactie@heemkundekringhelmont.nl

Vormgeving/layout-out:

Marinus van den Elsen

Druk:

Laumé Media Partners

Foto's gemaakt door/met dank aan:

Hans Vogels, Henk van Dijk, Giel van Hooff, Marinus van den Elsen.

Omslag voorzijde:

Kaart van Helmond omstreeks 1600.

Omslag achterzijde: Votiefschilderij voorstellende de genezing van de achtjarige Helmondse jongen Hendrik Antonij Peeters op 8 september 1698. Hij heft zijn krukken op naar Maria als bewijs dat hij genezen is van zijn kreupelheid. Het schilderij hangt in de kerk van Handel. (foto Marinus van den Elsen)

Van het bestuur

We kijken met een voldaan gevoel terug op een geslaagde jubileumdag op 20 april in De Fonkel. Een groot aantal leden en genodigden had gehoor gegeven aan de uitnodiging voor het bijwonen van dit feest. De gasten luisterden met belangstelling naar toespraken van Ton Janssens, voorzitter van de heemkundekring, mevrouw Blanksma-van den Heuvel, burgemeester van Helmond en Theo Cuijpers, regio-vertegenwoordiger van de Stichting Brabants Heem. De burgemeester en haar echtgenoot waren blij verrast met de overhandiging van de stamboom met bijbehorend boek van beider families Van den Heuvel en Blanksma door leden van de Werkgroep Genealogie die in de samenstelling ervan veel tijd hadden gestoken.

Theo Cuijpers overhandigde namens Brabants Heem aan de vijf redactieleden van Helmonds Heem, Marinus van den Elsen, Kelly en Martin Geerts, Hans Vogels en Berry Wijnen, een draagspeld en oorkonde als dank voor hun, al meer dan 10 jarige, inzet om elk kwartaal weer een prachtig heemblad samen te stellen met interessante informatie over Helmond en haar geschiedenis. Het bestuur van Heemkundekring Helmont feliciteert hen van harte met

hun onderscheiding. Ook willen wij de burgemeester, evenals de leden en genodigden hartelijk danken voor hun mooie geschenken en felicitaties.

In het kader van het jubileum heeft de heemkundekring op donderdagmiddag 24 mei een Open Middag gehouden waarbij leden en belangstellenden van harte welkom waren voor een hapje en drankje. Op 11 september zal Wim Daniëls een lezing houden in De Fonkel en op 2 oktober wordt er een bijzondere Helmondse excursie georganiseerd. Meer informatie over de beide evenementen vindt u verder in dit heemblad. Als speciaal cadeau heeft de heemkundekring aan alle leden een jubileumboek en een verjaardag kalender geschonken. Mocht u belangstelling hebben voor meerdere exemplaren van boek of kalender voor uzelf of om cadeau te geven aan familie of vrienden dan zijn deze op de heemkamer te koop voor respectievelijk € 4,95 en € 6,00. In verband met de vakantie is de heemkamer gesloten van 27 juli tot 27 augustus.

Een goede zomer en fijne vakantie toegewenst.

Foto: Henk van Dijk

Agenda

U ontvangt voor de lezingen en excursies géén afzonderlijke uitnodigingen. Noteer daarom onderstaande data in uw agenda of op uw kalender. Suggesties voor lezingen en excursies blijven van harte welkom.

Dinsdag 11 september

Lezing door schrijver, taalkundige, cabaretier en spreker **Wim Daniëls**

Wim Daniëls is veelzijdig. Hij werkte als docent Nederlands en Duits, was verbonden aan de Open Universiteit en is schrijver en taaladviseur. Hij leverde bijdragen aan het radioprogramma Klare Taal van de Wereldomroep en had een gesproken column in het radioprogramma Spijkers met Koppen. Hij was vaak te gast bij het tv-programma Pauw en Witteman, trad op met het cabaretprogramma de Wim-crisis, was stadsdichter van Helmond en voorzitter van de Stichting Brabants Dialectenfestival. Daniëls is ambassadeur van Wensambulace Brabant, lid van het Comité van Aanbeveling van de Stichting

Kinderboek Cultuurbezit en van de Aarlerixtelse cultuurtempel Kouwenbergs Kerkje. Hij was Helmonder van het jaar en behaalde de Brabant Bokaal door zijn verdiensten voor de Brabantse cultuur.

Wijkhuis De Fonkel, Prins Karelstraat 131. Aanvang 20.00 uur. Bijdrage voor niet-leden 5 euro, leden gratis. Géén inschrijving vooraf.

Dinsdag 2 oktober Dwars dur Hellemond

Verrassingsmiddag in het kader van het zeventigjarige jubileum. Uitsluitend bestemd voor leden van Heemkundekring Helmont.

Inschrijving tot uiterlijk 15 augustus en enkel telefonisch bij Gerry van Liempt (0492-554233). Samenkomst bij het Jan Vissermuseum. Gelieve om 13:15 uur aanwezig te zijn. Bijdrage € 20,- per persoon.

Onze Heemkamers

Elke donderdag bent u welkom op onze heemlocaties in het stads-hobbycentrum Het Baken, Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond. Van 10.00 tot 12.00 uur en van 14.00 tot 16.00 uur is de genealogiekamer geopend. Hier willen wij u behulpzaam zijn bij het uitzoeken van uw stamboom.

's Morgens van 10.00 tot 12.00 uur is de heemkamer enkel toegankelijk voor leden. 's Middags van 14.00 tot 16.00 uur is de kamer openbaar voor

het verwerven van informatie en kunt u desgewenst onze collecties en bibliotheek kosteloos raadplegen. Altijd staat gezelligheid en kennisverrijking voorop.

Dank voor uw giften en donaties

Met enige regelmaat ontvangen wij giften en donaties. Al deze schenkingen, groot of klein, worden door ons bijzonder gewaardeerd. Door de veelheid is het vaak niet mogelijk iedereen persoonlijk te bedanken.

Daarom zeggen wij langs deze weg hartelijk dank aan allen die Heemkundekring Helmont een warm hart toedragen.

Boekbespreking

Martin Geerts:
Jubileumeditie
Heemkundekring
Helmont

In april verscheen een jubileumeditie van Helmonds Heem. Naast een galerij van ex-voorzitters en een fotoalbum, kenschetst auteur Martin Geerts hierin de historie van het heemwerk in Helmond. Al zeventig jaar zetten gemotiveerde mensen zich in voor behoud van het cultuurhistorische erfgoed, waarvoor steeds meer belangstelling bestaat. In de verhaallijn wordt de historie van de heemkring belicht, die in 1939 als *Heemkundige Studiekring Helmond* e.o. werd opgericht. De grondlegger was de journalist en geschiedschrijver Jac Heeren. De kring werd door de Duitse bezetter geliquideerd, maar in 1948 ondernam Heeren een nieuwe poging om het heemwerk op gang te krijgen. Deze keer met resultaat. De toen nog kleine groep groeide uit tot een bloeiende vereniging.

Er zijn perioden van welvaart geweest, maar ook tijden waarin het heemwerk dreigde te verdwijnen. De leden werden eens gevraagd of ze het voortbestaan van de vereniging nog wel op prijs stelden. De voorzitter had een andere mening. Het zou een aantasting van de nage-

dachtenis van Jac Heeren zijn om zelfs maar te suggereren dat het heemwerk geen bestaansrecht zou hebben. Het moest doorgaan en dat gebeurde dan ook. Sindsdien heeft de kring ups en down gekend. Ook rond de eeuwwisseling was er een verzwakking, maar onder leiding van Carel Verhofstadt kwam er nieuw leven in de brouwerij. Onder zijn leiding werd de heemkring een gesprekspartner voor de gemeente Helmond, de provinciale stichtingen Brabants Heem en Erfgoed Brabant.

Het jubileumboek is verstrekt aan alle leden. Extra exemplaren zijn te koop in de heemkamer

Mathijs Schiffers:
Brexitland

De auteur van dit boek is in Helmond geboren en een zoon van ons wijlen bestuurslid Joep Schiffers. Na zijn rechtenstudie werkte hij aanvankelijk als jurist. Hij maakte de overstap naar de journalistiek en is sindsdien correspondent in Londen voor Het Financieele Dagblad. In 2000 was hij de onbetwiste winnaar van de aanmoe-

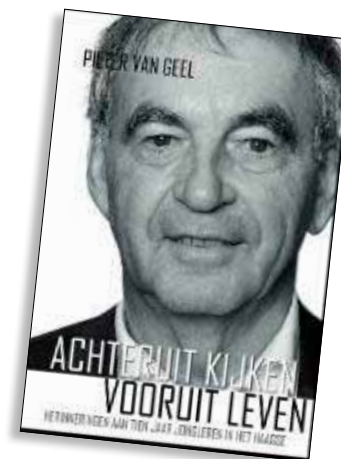
digingsprijs bij een wedstrijd om de Helmondse Literatuurprijs.

In *Brexitland* laat Schiffers zien hoe het Brexit-referendum het Verenigd Koninkrijk in een crisis heeft gestort. Hij was erbij toen de Britten besloten om de Europese Unie te verlaten. Het verraste hem zo dat hij op zoek ging naar antwoorden. Hoe kan het dat de gevestigde orde zo op het verkeerde been werd gezet, waarom is de afstand tussen politici en het volk te groot geworden en is de Brexit de wraak van de achterblijvers? Hij sprak met mensen uit alle uithoeken van het eilandrijk en maakte een studie van de betrokken politici. Het resultaat kan gezien worden als een waarschuwing voor beleidsbepalers die menen dat het maatschappelijke gemor, dat ook in andere landen steeds luider klinkt, vanzelf wel overgaat.

Het boek is te koop bij Boek en Kantoor De Ganzenveer. ISBN 978-90-470115-9-0 Prijs € 19,99

Pieter van Geel:
Achteruit kijken, vooruit leven

Stiphoutenaar Pieter van Geel heeft de herinneringen aan zijn Haagse politieke periode beschreven in een autobiografie met als titel: *Achteruit kijken, vooruit leven* en als ondertitel: *Herinneringen aan tien jaar jongleren*. Het idee kwam van Hans van Gennep, eigenaar en exploitant van de Helmondse boekhandel De Ganzeveer. Die zei het leuk te vinden dat

mensen die hem kennen hierdoor in de gelegenheid gesteld worden om te lezen wat hij heeft gedaan.

Na zijn studie werkte Van Geel als planoloog bij de Gemeente Helmond. Vanaf 1980 was hij hoofd van de afdeling Onderzoek, Statistiek en Beleidsontwikkeling en vanaf 1988 gemeentesecretaris. Hij kreeg bijval bij de stemming voor de provinciale staten, was Brabants gedeputeerde en bekleedde het ambt van staatssecretaris van Volkshuisvesting Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, in drie kabinetten Balkenende. Hij was vice-voorzitter van het CDA en fractievoorzitter in de Tweede Kamer. In zijn boek beschrijft hij hoe hij die functies ervoer en hoe hij de wereld overging met reisschema's die amper ruimte boden voor zijn privé-leven. De eerste oplage is slechts 250 exemplaren.

Het boek is te koop bij Boek en Kantoor De Ganzenveer. ISBN: 978-90-828282-0-7 Prijs € 19,95

RECENSIE

Hellemondse avond met Bert Kuijpers

'De Helmonder heeft wel een ziel, maar hij is niet zielig', was de titel van een conference van Bert Kuijpers op dinsdag 17 april in wijkhuis De Fonkel. De aanleiding voor de humoristische voordracht was de start van de festiviteiten rond het zeventigjarige jubileum van Heemkundekring Helmont.

De in Helmond geboren Bert Kuijpers woont in Aarle-Rixtel en is zanger, conferencier en cabaretier. Een dikke veertig jaar geleden startte hij als tonprater bij carnavalsvereniging De Keiebijters en won meerdere keren de Zilveren Narrenkap. Jarenlang verzorgde hij oudejaarsconferenties, die stevast door Omroep Brabant werden uitgezonden. Daarin gaf hij op humoristische wijze kritiek op het maatschappelijke leven. Hij trad ook regelmatig op in het Helmondse stadstheater 't Speelhuis en op velerlei bonte avonden. Bert Kuijpers was eens stadsdichter van Helmond en Uuper van de illustere *'Keijlogische Hogeschool'*. In zijn performance wisselen zang en woordspelingen elkaar af.

Het bestuur van Heemkundekring Helmont was verguld dat zij erin slaagde Kuijpers voor de start van de festiviteiten te arrangeren. Terecht, de grote zaal in de Fonkel was totaal gevuld, er moesten zelfs extra zitplaatsen gecreëerd worden. Het optreden werd voor het enthousiaste publiek bepaald geen afknapper, *'toen de gong ging, gong ut an de gang'*. In rap tempo volgden hilarische oneliners en vocale composities elkaar op. Natuurlijk kwam ook de heemkring aan bod. De cabaretier insinueerde dat de gemiddelde leeftijd van de leden gelijk zo niet hoger is, dan

die van de jubilerende vereniging en dat heemkundigen wel van hun streek houden, maar ontheemden geen ex-heemkundigen zijn.

De kerk werd onverbiddelijk op de hak genomen. Kuijpers stelde dat de normen en waarden, in de jaren dat de heemkring bestaat, behoorlijk zijn verloederd. Een huwelijk werd eertijds nog kerkelijk ingezegend, waarbij de pastoor de hoop uitsprak dat de weg van het bruidspaar met *'kinderkopjes'* geplaveid zou worden. Ook de eerbaarheid stond hoog in het vaandel. Vrouwen en meisjes werden zelfs gemaand met bedekte hoofden in de kerk te komen. In wrange tegenstelling zijn er nu plaatsen waar naturalisten zich verzamelen voor een aangeklede borrel.

De cabaretier trachtte het publiek te laten meezingen, maar dat ging moeizaam. Misschien werkte de insinuatie over de leeftijd niet bevorderlijk, al kan ook het wijsje moeilijk te neuriën zijn geweest. Na afloop was er wel een groots applaus. Hopelijk hebben de aanwezige *'niet-leden'* ingezien dat ze best lid van Heemkundekring Helmont kunnen worden.

Armlastige kasteelheer

In 1607 werd een grote partij hout uit de Warande openbaar verkocht. De afslag was noodzakelijk omdat de geldmiddelen van de heren van Helmond, na het overlijden van Adolf van Cortenbach, niet toereikend waren om een schuld aan jonkheer van Grevenbroek heer van Mierlo te voldoen. De vordering bedroeg tweeduizend gulden.

Adolf van Cortenbach overleed in 1594. Hij liet vijf kinderen na waarvan de oudste nauwelijks elf jaar was. Ze kwamen onder voogdij van graaf van IJzeghem en heer Roclette, grootvader van de kinderen. Omdat Van IJzeghem geestesziek werd, beheerde de grootvader de financiën. Het waren moeilijke tijden, niet alleen omdat het kasteel door vijandige troepen werd belaagd, maar ook wegens huiselijk leed. In 1602 stierf op kerstavond de negentienjarige zoon Carel, die sinds de dood van zijn vader de titel heer van Helmond droeg. Zijn dertienjarige broer Alexander volgde hem op.

Om de openstaande schuld aan de heer van Mierlo te kunnen kwijten, werd door rentmeester Gabriel van Bercheen een veiling gehouden, precies zoals Adolf van Cortenbach het bij leven met hem had besproken. Om de nodige publiciteit te vergaren was de veiling in de omliggende plaatsen bekend gemaakt. Uit de talloze bomen in het *'parrick ofte bosche des heeren van Helmont'* werd het hout gekozen dat het *'minste schade ende quetsinghe van den parrick'* zou opleveren. Hendrick Rossen (bouwer van de toren van de Lambertuskerk), Jan Reijnders en Peter Dericx, allen meester in het timmerambacht, waren benaderd om een selectie te maken. Met de schepenen Jan Goorts en Jan Derick Claessen en Frans van de Merevort die als *'vercooper oft affslaeger'*

fungeerde, togen zij op 19 februari 1607 naar het park om de te veilen bomen van een merkteken te voorzien. Voor ze 's morgens naar de Warande gingen, bood de rentmeester hun een ontbijt aan en ook 's avonds gebruikten ze een maaltijd op kosten van het huis van Helmond.

Op de dag van de afslag werd wederom een ontbijt aangeboden. Iedereen die geholpen had, was ook 's avonds te gast voor een Bourgondische maaltijd. Ook een paar opkopers van buiten de stad, waaraan men dankte dat door hun *'presentie het hout duerder werde vercocht'*, werden aan tafel genodigd. Omdat er op de eerste dag van de afslag veel volk op de been was en de verkoop aanhield tot diep in de avond, liet men op kosten van de heer *'ettelijke stoopen biers'* naar het park brengen, *'om 't volck beter bijeen te houden'*, waardoor zij *'deurder cochten'*. De volgende dag werd de afslag voortgezet. Tijdens de veilingdagen werden 137 potten bier geschonken. Omdat de baten na aftrek van de gemaakte kosten niet de vereiste som opleverden, werd op 28 februari nóg een partij verkocht, samen voor 2403 guldens en 8 stuivers. De bomen die geruimd waren werden door nieuwe enten vervangen en de rekening aan Van Grevenbroek werd voldaan.

Een Rooms geworden Calviniste

In de kronieken van de Gereformeerde Gemeente van Helmond wordt gewag gemaakt van Judith van Dijck, die in 1775 haar calvinistisch geloof verliet en in Gemert tot katholiek werd gedoopt. Het betreffende doopboek bevat de vermelding: *'24 mei 1775, Judith van Dijck dochter van de echtelieden Willem van Dijck en Aldegondis van Castel. Herdoopt na op volwassen leeftijd de Calvinistische ketterij te hebben afgezworen en de geloofsbelijdenis te hebben afgelegd terwijl ik Peter was. P. G. Ecrevisse, Duitse Ordens Priester, Pastoor in Gemert'*.

Judith's vader was belastingambtenaar, afkomstig uit Schiedam en getrouwd met de dochter van een Haagse notaris. Als presidentschepen was hij een persoonlijkheid en ook in de Gereformeerde kerk bekleedde hij prominente functies. Van 1739 tot 1744 was hij diaken. Hij was genomineerd voor het ambt van ouderling¹, toen daar onverwachts bezwaar tegen ontstond. Zijn vrouw overleed en hij bleef met enkele kinderen achter. Voor een tweede huwelijk viel zijn oog op de katholieke weduwe Maria van Woensel, de vrouw van Arnoud van der Moelen, die bij leven bezitter en bewoner van Binderen was. Toen Van Dijck in 1744 *'schielijk en gansch onverwagt'* met de weduwe trouwde, kon de nominatie geen doorgang vinden. Hij vertoefde voortaan met zijn gezin in het Huis Binderen, dat na zijn dood door de voogden van zijn minderjarige stiefkinderen werd verkocht.

Hervorming

Dochter Judith werd in 1726 geboren. In het doopboek van de Gereformeerde gemeente Helmond en Rixtel werd door Dominee Walraven genoteerd: *'1726. Den 28 July een kint ten doop gebragt door de heer Wilhelmus van Dijk, contrarolleur albier, sijnde een dogter en is genoemt Judith. De vader is voornoemde heer contrarolleur ende de moeder juffrouw Hillegonda van Castel'*. In 1755

werd Judith aangenomen als lidmaat² van de protestante gemeenschap. Twintig jaar later wordt ze opnieuw in het Kerkenraadboek genoemd. De dan circa vijftigjarige vrouw is onderwerp van discussie geworden. Tijdens een bijeenkomst van de kerkenraad openbaarde dominee Walkart: *'hoe hij en de geheele gemijnte vernomen hadden met de uijterste aandoening en bevreemding, dat Judig van Dijk, hier van de Diaconye³ onderhouden en Lidmaat zijnde, voorgegeven hadt, dat sij rooms wilde worden en zulks omdat men haar bestellen⁴ wilde, gelijk waarhijd was, terwijl sij haar geld maar onnut verquistende en nog schulden makende, seer slordig en onnut voor den dag kwam'*.

De eerdere bewoonster van het Huis Binderen, werd dus gesteund door het armbestuur van de kerk en was voorbestemd om ter verzorging aan de bestbiende te worden uitbesteed. De predikant had haar benaderd en zijn ongerustheid geuit. Hij verweet haar: *'dat sij so sonder eenige gronden uyt een enkele vuijlaardighijd, so niet door de papisten mede verlijt zijnde, tot dien hylloosen godsdienst ten eeuwigen verderve wilde overgaan.'* De predikant voelde zich verplicht dat hij haar *'van Godswegen moeste waarschuwen, om vrij te zijn van het omkomen haarer ziele, die God so van sijne hand niet eijschen zoude'*.

Na deze woorden is het begrijpelijk *'dat Judith hem verder niet te woord staande, heen gelopen is en des volgenden morgens vroeg na Gemert sig begeven heeft, en daar paaps geworden is'*. Zoals uit het doopregister van pastoor Ecrevisse blijkt, was dat niet op dezelfde dag, maar zij gedroeg zich wel meteen Rooms en woonde ook de kerkdiensten bij. De Kerkenraad bedacht intussen: *'middelen, waardoor men nog enigins denken kon, dat zij tot inkeer en berouw over haar ligtveerdig en snood bestaan onder Gods zeegeen komen kon'*.

Haar opnieuw aanspreken was onmogelijk omdat zij: *'elders buiten bereik sig heen begeven hadt, sonder dat men selfs met sekerheijd wiste waar zij was'*. Alleen op drie achtereenvolgende zondagen voor haar bidden, kon haar redding nog betekenen. Mocht dit niet baten, dan zou *'een afsnijdinge als een verrot lid, en verbanninge uijt de gemeijnte'*, het droevige gevolg zijn. De eerst volgende zondag werd met het gebed tot bekering begonnen, doch kennelijk zonder hoop. Men was er immers van overtuigd dat zij: *'een vrij onwetend, onnosel*

en vrij agteloos mensch zijnde, in de uijterste ligtveerdigheijd', tot haar ontrouw gekomen was. Zij had nooit enig respect voor de Hervormde kerk getoond en had naar de mening van de Kerkenraad bewezen: *'enkel door weereitse en vleeschelijke insigten gedreven'* te worden.

Omdat redding niet meer mogelijk bleek *'so heeft haare afsnijding en verbanninge uijt de gemijnte haaren voortgang gehad op de tweede Pinxterdag zijnde den 5 Juni'*. Het oordeel over Judith is door de Kerkenraad, figuurlijk gezien, met zwarte inkt geschreven. De Roomse clerus zal daar wellicht iets genuanceerder over gedacht hebben. Vrijheid van godsdienst is een grondwettelijk recht, Judith van Dijck zal een uitweg hebben gezocht voor haar geestelijke of maatschappelijke nood.

Bewerking op een publicatie van J. Heeren in de Zuid-Willemsvaart van 3 maart 1928.

Noten:

- 1 Lid van een kerkenraad.
- 2 Belijdend lid van een protestante kerk.
- 3 Armbestuur van een kerkgenootschap.
- 4 Bestellen in de zin van bij derden onderbrengen.

Het gezin Van Dijck woonde vanaf 1744 op Binderen (collectie RHCe)

Een straatje om met heer Joost van Cortenbach

door Hans Vogels

Rond het jaar 1540 ontstond een meningsverschil tussen enerzijds heer Joost van Cortenbach en anderzijds het stadsbestuur, over de vraag aan wie het loofhout langs de Helmondse stadswegen en straten toebehoorde. Er waren bomen geroid in de tijd dat Maarten van Rossum namens de Geldersen vanuit noord Limburg (Overkwartier van Gelderland) met zijn troepen Brabant introk en de stad zich daartegen wapende door de stadswallen te versterken en te verbeteren. Het gekapte hout was overwegend gebruikt voor de stadsverdediging, doch er bleek ten onrechte ook privé te zijn gehakt.

Dit trok de aandacht van de heer toen hij na staatsgezinde verplichtingen terug was in Helmond. Er was hout gekapt dat ten bate van de gemeentelijke middelen was gebruikt. Van oudsher was de heer eigenaar van alle straten en wegen binnen de heerlijkheid, dus ook van het daaraan wassende hout. Aan de bewoners had hij toegestaan de gronden voor hun erf met hout te bepoten en dat voor eigen gebruik aan te wenden. Al het overige hout kwam hem toe en ook de Houtschat als belasting op gekapt hout was zijn recht.

Toen de bestuurders in 1546 andermaal bomen hadden laten houwen,

ontstond een geschil. De heer verbood hiermee door te gaan, maar zijn bevel werd genegeerd. Men wilde het kapwerk hervatten, doch de heer dreigde met zware straffen. Voor de Raad van Brabant begon hij een proces tegen het stadsbestuur, over zijn vermeende rechten. Door het gerechtshof werd een gespecificeerde opgave gevorderd van al het betwiste hout waarop het geschil betrekking had. Daarvoor was het nodig het gewas te inventariseren en door een notaris te laten beschrijven. Op 4 juni 1547 verschenen procureur Jan de Greef, de burgemeesters Thomas van Roy en Jacob Becx, vijf schepenen en enkele

vooraanstaande ingezetenen, voor notaris Joost van den Berghe. Zij verzochten hem om hen bij een tocht door de stad te begeleiden en hun bevindingen op schrift te stellen.

Wandeling door de stad

Ingevolge het verzoek begaf notaris Van den Berghe zich naar *'die Bijndersche porte'*, waar Joost van Cortenbach, de advocaten Andries Godert Huys en Willem van Cranenbroeck (de schout), zich bij de groep voegden. Samen maakten zij een inspecterende rondgang door de stad. Vanaf de poort liepen ze *'in die selve strate over een brucxken'* (oeververbinding nabij het Binderseind). Vanaf daar *'totten iersten dreyboom staende omtrent den gasthuys'* en vervolgens *'rechtuyt tot aen den Byndersschen Dijk'* (dichtbij de huidige Helmondselaan). Vanaf hier liepen ze over *'ene dycken ende brucxken daerop staende'* tot aan een hoeve (ter hoogte van het latere PNEM gebouw) en *'lancx de selve straete tot aan den Kemenaetschen boom totter hoeve genampt groot Kemenaeden'*.

Vanaf deze plaats liep de wandeling *'over die heyden tot aen den dreyboom ter plaatse genoempt het Goirken'*. Al lopende

De rapportages van notaris Joost van den Berghe zijn bewaard gebleven. Zijn aantekeningen met betrekking tot het geroidde hout zijn nu van ondergeschikt belang. Aardig is het Oudnederlands dat in de stukken wordt gebezigd. Echt interessant zijn de topografische aanduidingen die een kijk geven op de stad Helmond van bijna vijfhonderd jaar geleden.

kwamen ze *'ter plecken geheeyten Bijstervelt'*. Hier sloegen ze *'die Heerbaan in tot aen den dreyboom, staende in de oude landweeren'* (Bakelsedijk en Tolpostplein). Bezijden de draaiboom lag het *'Melis Daniëls straetken'*. Vanaf hier liepen ze *'lancx den vaerwech voerts naer Helmont gaende, deur die strate genampt die Heystraet totten Lijntken toe'* (Binderseind). Een van de advocaten wees op twee straatjes, het *'Jan Melisstraetken'* en het *'Brantsstraetken'*, aan welke de stad het poortrecht uitoefende. Ze passeerden het *'straetken gaende benevens den Ameye'* waar de eigenaars, in ruil voor het poortrecht, de verplichting hadden *'te moeten onderhouden die zijle ofte waterlaet onder 't voorstraetken duergaende in den Ameye'*. Langs dit water lopende, kwamen ze bij het *'Sterfkensstraetken'* en de *'Ameye porte'*. (Ameidestraat en begin huidige Molenstraat). Gaande langs de stadsgracht die met wilgen was beplant, kwamen ze *'over het brucxken naer de Heiligen Geest porte'* (Beugelsplein en Kerkstraat).

Diezelfde dag ging het gezelschap nogmaals op stap. De tocht startte bij de *'Ameye porte'* en ging door de *'Meyestraat'* (huidige Molenstraat) en langs de *'gemeynsche moelen totten gemeynte toe'*. Voorbij de windmolen kwamen ze *'ter lincker zijden genampt die Moelenstraet'* (tot 1811 de oude Prins Karelstraat die van het Bijstervelt en de Tolpost tot aan de gemeijntse molen liep). Vanaf hier liepen ze in zuid-westelijke richting naar *'die Vossenstraat, loepende na die stad van Helmont aen die Heilige Geestpoert'* (Na ontstaan van het spooreplacement, Smalstraat genoemd.) Iets verder kwamen ze in *'een straat genampt die Sandtstraet'* en vervolgens in de *'Weygardsstraat'*. *'Gaende rechtuyt in de Sandtstraet totten dreyboom'*

liepen ze naar een 'straet ter rechter handt gemeynlick genampt die Gruenstraet, haer streckende oock totter Vossenstraet' (Eerste en Tweede Groenstraat). Intussen waren ze bij het kasteel gearriveerd, waar de wandeling voor die dag werd afgesloten.

Tweede wandeltocht

De volgende dag leidde de tocht door een andere wijk. Ook hier waren bomen geroid dan wel voor dit doel gemerkt. Ze startten op het punt waar de eerdere rondgang was geëindigd, 'in de Sandstraet omtrent den dreyboom' en liepen 'totten brucxken bij Hendrick van Buel' (Beugelsplein). 'Duer die Hocheyndtsche porte, commende ter plaetse omtrent den

Eesschenpoel' (de Kamstraat en de Wiel), werd gewezen op enkele wilgen die nabij de modderpoel stonden. Van hieruit ging de tocht naar 'een plaetse genampt bij den groten Wiel'. (Waar vroeger de watermolen stond). 'Van der plecken van den groten Wiel' liepen ze naar het 'straetken genampt 't Biessenstraetken'.

Ze vervolgden hun tocht langs de Aa in de richting van de 'Cuelkensporte' aan de Veestaat (toen Pantoffelstraat), 'ter slincker handt na den sloote des beeren van Helmont'. 'Op de veste bij der porte' hadden enige eiken gestaan en ook aan de overzijde 'op den Wal'. Deze waren ten tijde van Maarten van Rossum geroid om de

Kaart van Helmont samengesteld door cartograaf Jacob van Deventer.

stad te versterken. Ze liepen de stad uit tot aan een draaiboom, deze lag aan een straat die aan weerszijde was begroeid met wilgen. Ze liepen 'tot aan den Corten Steenwech tegenover die herberghe genampt Sint Jacop' en 'totten Parckeynd' op de grens van de heerlijkheid. Deze 'vaerwech naer den parcke toe', kennen we nu als de Aarle-Rixtelseweg.

Bij de herberg (plaats zaal Traverse), gingen ze 'ter slinckerhandt omme lanx die Haechstrate tot aan den Nieuwe Straet'. Bij de molen (nabij de Goorloop en vroeger

tegenover houthandel Raijmakers) werd nog wat rondgedwaald. 'In den Nieuwe Strate, gaende rondsomme totten moelen ende in de strate genampt die Rijgerstrate' en 'van der Nieuwer Strate, gaende recht na der Houtscher moelen totten Veesschen pat toe' en 'van den Veesschen pat ter rechter strate na der moelen toe', stonden overal wilgen. Rechts van de straat 'aen den cant van den Perckbosch', hadden eiken gestaan die de stad enkele jaren eerder ten behoeve van de fortificatie had laten rooien met goedkeuring 'van den joffrouwe moeder des beeren van Helmont'. (Met het Perkbos

Op deze kaart anno 1832 is duidelijk te zien dat enkele panden van de rooilijn afwijken. (Afbeelding Theo de Jong)

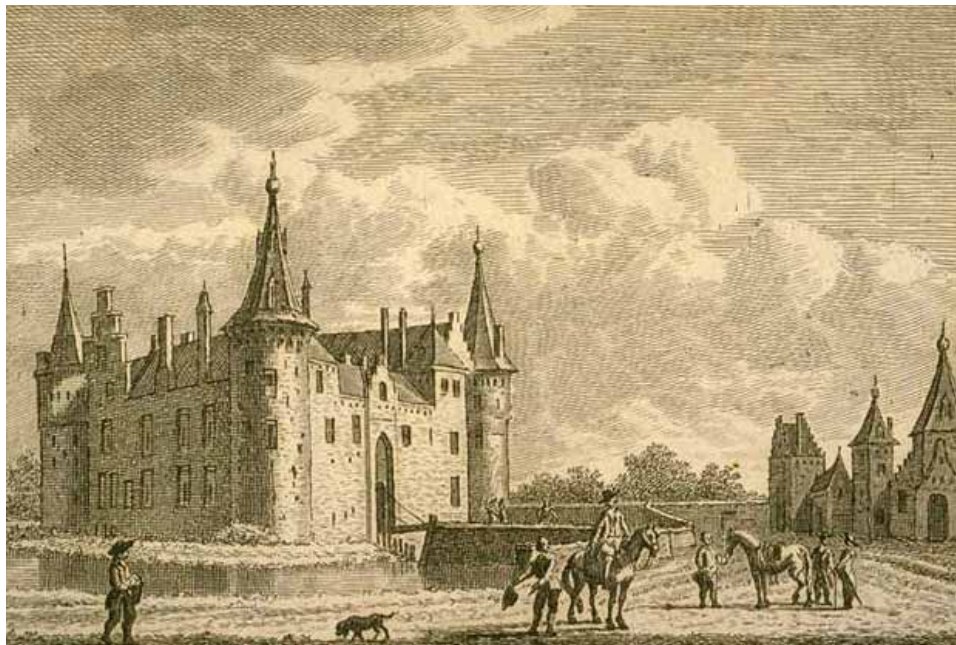

wordt het bos bedoeld dat tussen de stad en de Warande lag. Op een kaart van Jacob van Deventer van circa 1540, is dit aanschouwelijk gemaakt).

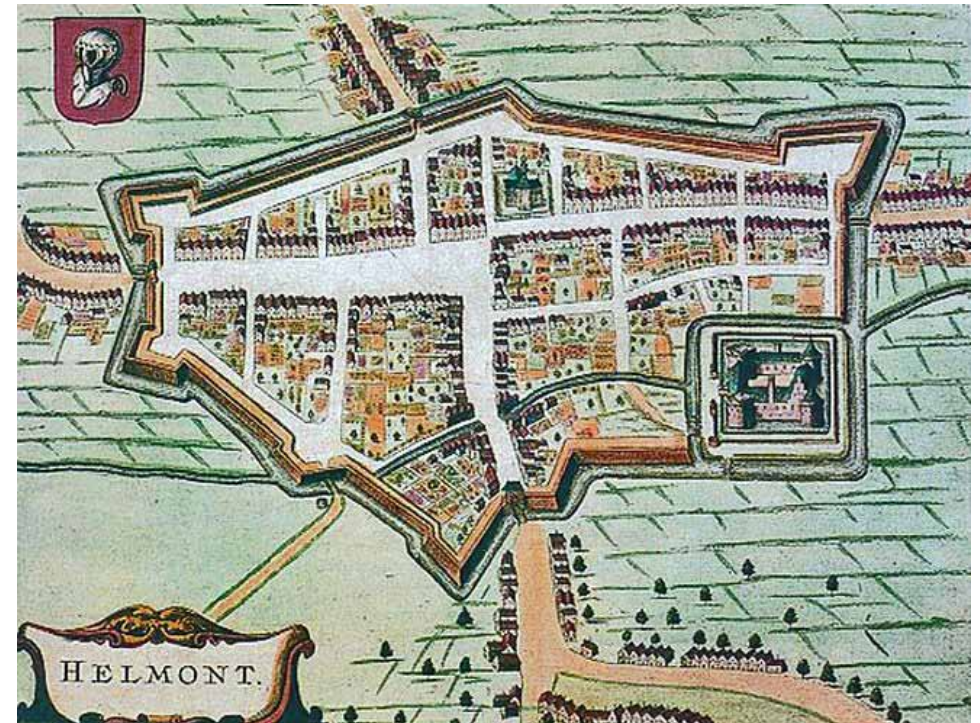
Rooilijn

Op 20 augustus 1548 werd op last van de raadsheren van de Raad van Brabant, waar het proces liep, een oculaire inspectie ofwel een bezichtiging ter plaatse uitgevoerd (een soort rijdende rechter avant la lettre). Opnieuw werd een wandeling gemaakt, waarbij tevens werd gecontroleerd of en welke huizen van de rooilijn afweken. Enkele raadsheren van de Raad van Brabant waren naar Helmond gekomen, om samen met de schout na te gaan of de eigenaars cijsplichtig waren. Ze bekeken en inventariseerden alle questieuze punten en ook welke panden geheel

of gedeeltelijk te ver naar voren waren gebouwd. Ze begonnen de eerste dag op de Markt. Daar stond bijvoorbeeld 'Huize de Valck' tegenover het Clockhuis, vijf voet hoog (ongeveer 1,25 meter) van de grond zodat het enkel met 'trappen oft leeren' betreden kon worden. Die trappen stonden 'op 's-Heeren strate', waarvoor jaarlijks belasting betaald moest worden. Ook werd geconstateerd dat het huis verder naar voren stond dan de overige panden aan die kant van de Markt. Aan de overzijde stond 'De Leeuwe' die eveneens 'een opganck ofte voerpoye' had. Voor de herberg lag 'een leege plaetsken, daer een wassende buecxken op staet ende daer voertijden een eycxken plach te staene'. Aan de Markt stonden de huizen 'den Gulden Cop' en 'die Lelie'. Beiden stonden ongeveer zeven of acht voet naar voren.

Het kasteel heeft een eeuwenlange bouwgeschiedenis. De bouw startte circa 1325 en kende diverse bouwfases. Rond 1403 kreeg het zijn huidige gedaante, daarna vonden diverse verbouwingen plaats.

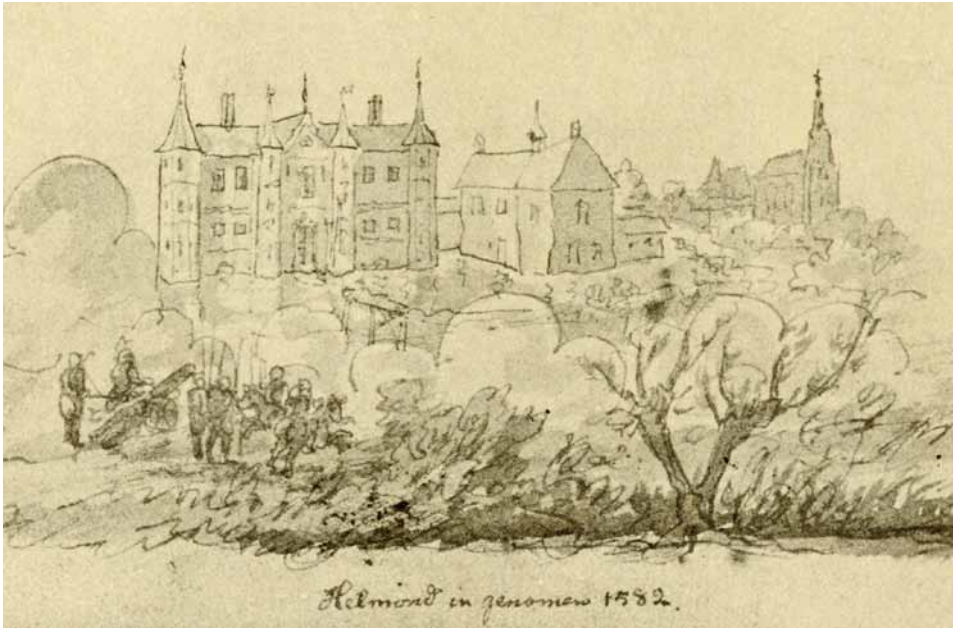
Kaart van Helmond omstreeks 1600. De Ameide-, Binderse-, Hoogeindse- en Veeseport zijn duidelijk ingetekend. Links is ook de Waterpoort zichtbaar.

Ook aan de overzijde stonden huizen voor de rooilijn. Voor een van de panden stond 'eenen oitstal oft travaillie daer men peerden inne beslaet'. Buiten de poorten was de bebouwing nog afwijkender dan op de Markt. Hier stonden huizen om en nabij tien a twaalf voet vóór de vastgelegde lijn die met bouwen niet mag worden overschreden. Bij een van de huizen voor het 'brucxken' was een kamer bijgebouwd, een ander stond te ver naar voren. Ook bleken enige huizen aan het Binderseind van de rooilijn af te wijken, zoals 'op den hoek van de Weertstraetken'. Op hun tocht richting Binderen kwamen ze langs percelen die als 'Wermoeshoff', 'Coelhoeffen Toelhoff' werden aangeduid en waar tuinbouw

werd gepleegd. Op de Bindersedijk aan een 'cynde of hecken daer men vaert naer Binderen voer die hoeve geheeten de cleyne Keminade' zag men wilgen en eiken staan en 'totten drayboomen naast de Keminade' waren beide zijden van de weg bepoet door boeren die op 'het cleijn Keminade' woonden.

Die draaiboom stond aan de grens van de 'gemeynt' en reikte tot aan 'het buys oft hoeve van groot Keminade'. Bij de demarcatielijn lag 'eenen camp geheeten de Brake', die tot cultuur was gebracht. Al lopende kwamen ze 'ter plaetssen geheeten Bijstervelt', waar ook een 'drayboom' stond. Rondom bouwlanden bevonden zich verschillende woningen. Die akkers of

Pentekening n.a.v. de bezetting van Helmond door Hertog van Anjou in 1582. Links het kasteel met bijgebouwen. Op de achtergrond de St.-Lambertuskerk. (Ontleend aan: Helmond van plaggenhut tot paalwoning)

'winende landen buyten de oude lantweer ende den nieuwen lantweer, nae de gemeynschen moelen' waren afgescheiden van de weilanden en in cultuur gebracht. Het gezelschap keerde naar de stad terug.

Een dag later

Op 21 augustus volgde een tweede wandeling. De tocht begon 'van der Merck aff naer den grooten wijel', (Vermoedelijk de plek van de latere arbeidsbeurs. Dit zou de breedte van de Kerkstraat aldaar kunnen verklaren). Daar lag bij het huis van schout Willem van Cranenbroeck, 'eenen borneputte' (beer- of gierput) op twaalf voet vanaf het woonhuis 'ter straten weerts inne'. Die put zou door de bewoners circa 10 of 12 jaar voordien gegraven zijn, maar de heer ontkende hiervoor ooit permissie te hebben gegeven. Als

argument voerde hij aan dat hij een jaar terug bij de schout te gast was geweest en dat de beerput toen ter sprake was gekomen, 'nemende een partij van den perdenmest voer des schoutheten duer leggende in sijnen armen, werpende groote menigte van dien in den selven putte om dien te vullen'. Geen hoogstaande tekst voor beide heren!

Even werd stilgestaan bij 'eene poel' mogelijk een brandkuil, waaromheen jong houtgewas groeide. Vanaf hier ging de tocht naar 'den grooten wyle' en verder richting 'Hoocheynsche poorte'. Tijdens de wandeling langs de Ameide werd opgemerkt, dat de bomen, die daar aan beide zijden van de gracht hadden gestaan, waren gerooid op last van de bevelhebber van de troepen die Helmond tegen Maarten van Rossem verdedigden,

omdat de bomen 'hinderlyck souden weesen ter defensie van der stad'. Ze waren met toestemming van de heer door het stadsbestuur verkocht, onder het beding dat de baten besteed zouden worden voor de aankoop van 'drie bussen' (kanonnen).

Vanaf de 'Hoocheynsche poorte' (Beugelsplein) ging de tocht door 'die Vossenstraat' en aansluitend door 'de Groenstrate oft de Heynsschestrate', waar langs erven, tuinen en huizen, bomen stonden. Aan het einde van de Groenstraat was 'den ouden lantweer'. Ze liepen in de 'Santstrate' over 'een bruccken liggend bij de sluysen', kwamen bij 'den vondel liggende over d'Ameide' en vervolgens bij de 'Hoocheynsche poorte'. Buiten de poort was een 'cleyn straetken', dat in een weiland doodliep. Ze waren nu weer in de stad en liepen 'voerby die Valck naer de Coelkenspoerte ter slote werts van Helmont'. In de Veestraat kwamen ze voorbij 'een huys daer wyt hanckt die Moriaen' (op de hoek van de Kamstraat, waar later IJzerwinkel Promper was gevestigd).

Verderop liepen ze over 'eene steenen brugge over de ryviere geheeten die Aa' (kruising Veestraat met Smalle Haven en Oude Aa). De oevers van de rivier waren 'jegens 't schueren van der watere' beplant met, 'meestendeels cleyne boomkens', zoals doornen en essen. Nadat ze het Biesenstraatje (nu Smalle Haven) in waren gelopen, kwamen zij 'aen eene houten poertken, waermede de heer zijnen hoff oft bogaert afsluyt', zodat daar het straatje doodliep. Dit straatje, vertelde de heer: 'Plach voermaels doer te gaene voerbij eenen sluyse daer nu liggende, tot aen den grooten wijel, daer d'oude watermoelen plach te staene. Het straetken plach te gaene naer d'oude huys off slot van Helmont, aldaer

voermaels gestaen hebbende ende voerts totter prochykercke, die daer plach te staene ende daer nu staet het verbrant cloester geheeten van den Haegen'.

Na deze kennisgeving liepen ze in de richting van de 'Coelkenspoerte'. Al lopende kwamen ze voorbij het huis van Jan van Meervoort, waarvoor 'eenen oestal of travaille' stond. Door de poort liepen ze naar het verbrande klooster op de hoek van de Eikendreef en de Mierloseweg en vandaar de 'Rinckstrate' in. Vervolgens 'nae de Houtsche moelen' en vandaar naar 'het Perck'. Terloops werd gewezen op het bruggetje dat op de grens van de heerlijkheid over de Loop lag en dat volgens het stadsbestuur te schamel was. Met deze kanttekening eindigde de tocht.

Naschrift

De geraadpleegde documenten geven een kijk op Helmond halverwege de zestiende eeuw. Niemand kon toen vermoeden dat de stad dertig jaar later platgebrand zou worden. Het gebeurde op 4 juli 1587, toen een gewapende bende met geweld door de straten trok. Vrijwel alle huizen binnen de stadspoorten werden in brand gezet en ook de kerk ging gedeeltelijk in vlammen op. Bijna alle in dit artikel genoemde huizen gingen verloren. De archieven zijn nog getuigen van de gebeurtenissen.

Bronnen:

- Helmond's oude straten, vier eeuwen geleden, gepubliceerd in de Zuidwillemsvaart.
- Ludo Boeije, Pierre van de Meulenhof: Transcripties Cijnsregisters Helmond.

Passanten en blijvers

Duitse bedrijven in Helmond tussen de twee wereldoorlogen

door Giel van Hooff

Helmond kende en kent een aantal grotere maar een veel groter aantal kleine bedrijven, die vaak met enige publiciteit komen en meestal vrijwel geruisloos 'verdwijnen'. In de periode tussen de twee wereldoorlogen waren hieronder diverse bedrijven van Duitse oorsprong, waarvan een enkele zijn oorsprong vindt in de vlucht van Duitse ondernemingen na de Eerste Wereldoorlog naar het aangrenzende Nederland. De economische omstandigheden en vooruitzichten waren voor Duitse ondernemers in de zomer van 1918 bar slecht, sommige bij de oorlogsvoering betrokken bedrijfstakken werden verboden en min of meer oogluikend toegelaten in Nederland. Dat lijkt niet het geval met de het belangrijkste en grootste bedrijf de NV Helmat, waarover verderop meer.

Al voor de Eerste Wereldoorlog telde Helmond een Duits bedrijf, een filiaal van een onderneming in Mönchen-Gladbach. Tussen de textielnijverheid in het Rijnland en in Helmond bestond al lang een uitwisseling van arbeidskrachten en kennis, zij het dat dat laatste vermoedelijk vaker van Duitse zijde kwam dan andersom. In 1908 startte in Helmond een filiaal van de graveeranstalt Ungricht, Spix en Linderman. Van het bedrijf is verder weinig bekend. Het nu nog steeds bestaande Ungricht Rolling and Engraving Technology maakt

drukwalen en de Helmondse productie zal grotendeels voor de Vlisco bedoeld zijn geweest. Wie de leider van het filiaal was: onbekend. Heel groot was het bedrijfje niet, in 1917 werkten er vier mannen en een jongen en dat was niet veranderd ten tijde van de opheffing in 1919.

Helmat én niet Heimat

In dat jaar kwam er echter een veel groter Duits bedrijf naar Helmond, zij het dat de onderneming een Nederlandse NV was en een wel erg lokale naam

droeg, de Helmat ofwel de Helmondsche Machine- en Textielfabriek. Een uit Barmen afkomstige in Nederland nog weinig bekende tak van de textiel, de vlechtindustrie, zocht zijn toevlucht in Helmond, inclusief de vervaardiging van de bijbehorende apparatuur. De leegstaande gebouwen van de opgeheven textielfirma Bogaers & Zonen aan de Kanaaldijk naast Begemann, bood een onderkomen voor het bedrijf dat vermoedelijk midden 1919 met de productie startte. Het bedrijf kende een weinig belovend begin, met een algemene staking in augustus die leidde tot ontslag van de drie bestempelde leiders. Geoefend personeel was er in Helmond e.o. niet, dus is er een maand later sprake van het inschakelen van meisjes uit Duitsland. Het ging even goed en de bedrijfsleiding kocht in februari 1920 een terrein aan langs het spoor in Mierlo-Hout om daar een aantal eigen huizen, bedoeld

voor het kaderpersoneel op te richten. Over deze Helmat (en niet Heimat) -huizen heb ik eerder gepubliceerd. Maar blijkbaar gingen de zaken al gauw zo slecht dat de vereniging van aandeelhouders reeds in september 1920 tot liquidatie besloot. Het leidde uiteindelijk tot een faillissement waarvan de afwikkeling langdurig en slepend was. Pas in 1932 konden de curatoren de boeken sluiten. Een mogelijk positief punt voor de regionale economie was de beschikbaarheid van nieuwe kennis, zowel op het gebied van metaalbewerking (de kant- en vlechtmachines waren een grotendeels fijnmechanische aangelegenheid) als met betrekking tot de vlechtindustrie. Deze afdeling werd na het faillissement grotendeels voortgezet door de firma Carp. En wellicht hebben de ervaringen als werknemer bij de Helmat Hub van Doorne nog geholpen bij zijn verdere carrière.

Vlechten, veters en machines

Iemand die met zijn kennis van de vervaardiging van de vlechterij en vlecht- en kantmachines wel in Helmond bleef, was de voormalige bedrijfsleider van de Helmat, Walter Kürschner. Deze in Barmen geboren technicus was in 1919 met vrouw en drie zonen als bedrijfsleider van de Helmat in Helmond komen wonen. Hij trof het daar niet direct. Naast het faillissement bleef hem ook persoonlijk leed niet bespaard. In juni 1921 overleed zijn vrouw Maria Louise Schmidt (van wie bij de aangifte

De vereniging van aandeelhouders besloot in september 1920 tot liquidatie. (Maasbode 12 oktober 1921)

vermeld wordt dat het de dochter was van de aangevers onbekende ouders). Maar vader Kürschner zat niet bij de pakken neer. Uit het faillissement van de Helmat had hij een aantal machinerieën gekocht waarmee hij met behulp van zijn zonen op bescheiden schaal een vlecht/kantfabriekske in september 1920 in de Binderstraat begon, met financiële hulp van een Tilburgse ondernemer De Brouwer. Maar ook hier was de start niet glorieus, in november 1921 was er een surseance. Walter zette vervolgens door en concentreerde zich op de fabricage van vlechtmachines.

In juni 1923 maakte het plaatselijk dagblad De Zuid-Willemsvaart met gepaste trots melding van het bestaan van een nieuwe industrie te Helmond: *De industrie, welke een tijdlang indertijd in onze stad door de Helmat werd uitgeoefend, maar welke Maatschappij door omstandigheden zich niet kon handhaven, wordt thans weer in Helmond voortgezet door de firma Kürschner Zonen. Wij werden in de gelegenheid gesteld een kijkje te nemen in de werkplaatsen van genoemde firma, waarin deze geheel bijzondere industrie wordt uitgeoefend, nl. de vervaardiging van z.g. Klöppelmachines, welke tot nog toe in ons land enkel door de Helmat gefabriceerd werden. Een geheel afgewerkte machine volgens de nieuwste modellen, stond voor verzending gereed naar de Kant en Lintfabrieken van de firma Vullings & Zonen te Heeze. Deze machines dienen voor de fabricatie van schoenveters, kant, lint en tressen en getuigen van groote technische bekwaamheid der vervaardigersfirmanten, zoodat ons land in dit bedrijf niet meer van het buitenland (voornamelijk Duitschland) afhankelijk is. Deze nieuwe firma, welke reeds meerdere bestellingen uit het binnenland mocht ontvangen, heeft ook reeds betrekkingen*

aangeknoopt met Frankrijk. Wij heeten deze nieuwe Helmondsche industrie van harte welkom en hopen dat ze steeds in bloei moge toenemen.

De kennis van het vlechtproces was onder meer van toepassing op de fabricage van kaarsenlonten. Van daaruit begon de firma Kürschner rond 1930 met de vervaardiging van kaarsengietmachines. Dit in nauwe samenwerking met de sector, de nu nog bestaande firma's Bolsius te Schijndel en Hoogland te Roermond worden in dit verband genoemd. Al gauw volgden bestellingen uit Zweden, België en Denemarken. Walter Kürschner bleef met twee van zijn zonen in Helmond om zijn nieuwe bedrijf uit te bouwen. Dat verhuisde in 1932 naar de Kanaaldijk, naar een bestaand bedrijfsgebouw tussen Noten en Diddens & Van Asten. In 1940 werkten hier tien personen, zes mannen en vier jongens. Hoe het de familie – inmiddels geheel ingeburgerd in Helmond, maar wel met de Duitse nationaliteit – en het bedrijf tijdens de bezetting is vergaan is niet geheel duidelijk. In 1941 had het personeel op de dag van de arbeid 1 mei een dag vrij met behoud van loon, samen met andere bedrijven die onder Duits beheer stonden. Maar dit enkele gegeven zegt niets over een eventuele Deutschfreundliche houding. Hoe het ook zij, in 1947 startte men even over de grens opnieuw en wist de familie de firma Kürschner tot een wereldwijd leidende producent van kaarsengietmachines uit te bouwen.

Vorm

Het moet een merkwaardig en opvallend gezelschap geweest zijn dat begin 1924 in hotel Küster-Rademaker

Riecke & Co specialiseerde zich voornamelijk in de vervaardiging van vormen voor de productie van chocolade artikelen.

aan het Beugelsplein intrek nam: een viertal Duitsers, meest twintigers, die gezamenlijk een nieuw bedrijf in Helmond gingen oprichten. De zakelijke leider was Lothar (voluit: Ernst Paul Alex Lothar) Riecke, geboren in 1897 te Deuben, een dorpje ten zuidwesten van Leipzig. Zijn kompanen, technisch leider Wilhelm Hermann en kantoorbediende Friedrich Olpen, kwamen van een stuk dichter bij Helmond, uit Bergisch Gladbach. Het stel werd gecompleteerd door de enige dertiger, Anna (roepnaam Margreth) Rose, een geboren Maagdenburgse die in Amsterdam woonde, met wie Riecke in september daaropvolgend trouwde. In dezelfde maand werd het hele stel overgeschreven naar een nieuw woonadres, de Kromme Steenweg 17. Van daaruit werd gewerkt aan de opbouw van een vormenfabriek, vormen voornamelijk bedoeld voor de vervaardiging van chocolade artikelen. De aanwezigheid van de Koninklijke Nederlandsche Cacacaofabriek in Helmond was hoogstwaarschijnlijk doorslaggevend voor de vestiging te Helmond.

Riecke en de zijnen hadden blijkbaar eerder een degelijke onderneming, in Dresden en het al genoemde Bergisch Gladbach. Wanneer het bedrijf in Helmond in werking kwam is onbekend, maar eind 1924 werkten er al 31 personen. Maar zo'n negen maanden later was het al over: op 15 september 1925 werd Riecke failliet verklaard, twee maanden later werd het bedrijf opgeheven. Een jaar later, in november 1926 volgde de formele opheffing en in december 1926 vertrok het hele gezelschap verder, naar Amsterdam. Het lijkt erop dat daar niet verder met vormen is gewerkt. Maar er is nog een materiële nalatenschap: op het internet worden nog regelmatig chocoladevormen van de diverse vestigingen van Riecke & Co aangeboden. Naar verluidt zou de in 1930 opgerichte vormenfabriek te Tilburg zich als eerste over de boedel hebben 'ontfermd'.

Bronnen:

- Giel van Hooff, Duitse huizen en Helmondse vlechtmachines.
- De bedrijfsactiviteiten van Walter Kürschner en Zonen in Helmond, 1919-1945. *Werkend Verleden* 6 mei 1995, 18-21.

HEEMKUNDEKRING HELMONT * 70-JAAR

Op 20 april vierde de Heemkundekring Helmont haar 70-jarig jubileum in De Fonkel. De hoogtepunten van deze feestelijke dag werden vastgelegd door Henk van Dijk. De foto's geven een mooie impressie van een onvergetelijk jubileumfeest.

Het ontvangstcomité heet iedereen van harte welkom.

Gezellig bijpraten onder het genot van koffie met iets lekkers.

Een zaal vol aandachtige toehoorders voor onze kersverse voorzitter Ton Janssens

Over en weer worden beleefdheden, geschenken en oorkondes uitgewisseld tussen de voorzitter, de burgemeester en het Brabants Heem.

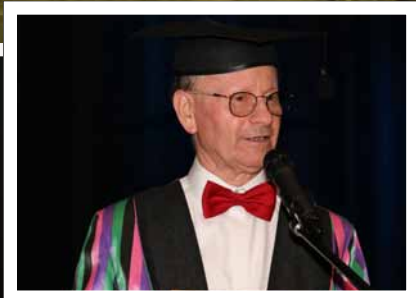

Smakelijke verhalen én eten tijdens een uitstekende lunch

De lunch werd vervolgt met een gevarieerd amusementsprogramma

Begunstigers van de Heemkundekring Helmont

- ADMINISTRATIEKANTOOR VAN EKKENDONK
- ADRIAANS WONEN EN WERKEN B.V.
- BROECKX MAKELAARS
- COENEN
- DRIESSEN VERF EN INTERIEUR
- FOTO LAMBERT VAN DE KERKHOF
- IL BORGIO HUIS MET DE LUTS
- KAPSALON ARNO OBERENDORFF
- KUIJPERS INSTALLATIES
- LAUMÉ MEDIA PARTNERS
- LEEF EN ZORG SPECIALIST IN ZITCOMFORT
- MAREIN ORGANIZING
- MOSMAN AUTOSCHADE
- NOTARISKANTOOR SPOORMAKERS
- PIET ANDRIESSEN B.V. EYE-CARE-PROFESSIONAL
- RABOBANK
- VAN NUENEN RIJWIELHANDEL
- WIJNHUIS HELMONT
- VAN DER WINKEL IJZERWAREN, GEREEDSCHAP, BOUWBESLAG
- VDNS-KIA HELMONT

